اولیائی کتب ملتانی

اللہ کہ درین ایام فرخندہ فرجام کلام معرفت التیام سرمایۂ ناز و نیاز متاع

پر اعجاز سرتاپا سوز و گداز یعنی نسخہ

دیوان نیاز

تصنیف لطیف اجلۃ العرفا عارف باللہ حضرت مولانا شاہ نیاز احمد صاحب

بریلوی علیہ رحمۃ اللہ القوی

باہتمام کیسری داس سیٹھ سپرنٹنڈنٹ

در مطبع نامی منشی نولکشور واقع لکھنؤ طبع گردید

اطلاع - اس مطبع مین ہر علم و فن کی کتب موجود ہین شایقین کو فہرست مطول سے جو علیحدہ موجود ہے اور درخواست کرنے سے مل سکتی ہے معلوم ہو سکتا ہے کہ قیمت اس سال مین نہایت ارزان مقرر ہوئی ہے ہم صرف کتب کلیات دواوین فارسی و کتب دواوین اُردو و فارسی چند کتابین یہان درج کرتے ہین تاکہ ناظرین شایقین ملاحظہ فرما کر حظ کافی و بہرۂ وافی اُٹھاوین

کلیات نظم و دواوین فارسی

دیوان شمس تبریز متوسط قلم [illegible]
پاکیزہ کلام اس مین اکثر غزلین [illegible]

کلیات عراقی - ملا عراقی ایران کا ایک مشہور و معروف شاعر ہے کلام مین لطافت اور معانی آفرینی بھری ہوئی ہے [illegible]

دیوان حافظ محشی جلی قلم [illegible] منشی شمس الدین صاحب اعجاز رقم مرحوم [illegible]

دیوان حافظ محررۂ منشی [illegible] پرشاد صاحب کاغذ سفید و حنائی - عہ

دیوان نعمت خان عالی - اس مین علاوہ غزلیات کے بعض قصائد نظمین اور رباعیات وغیرہ بھی شامل ہین کلام نہایت نفیس ظرافت آمیز - عہ

دیوان بیدل متن مین مرزا بیدل کی غزلیات اور حاشیہ پر نکات بیدل - [illegible]

کلیات سعدیؒ کاغذ رسمی [illegible] اور دلچسپ کلام مشہور عوام [illegible]

کی تمام تصانیف شامل ہین - عہ

دیوان عرفی شیرازیؒ - عرفی عہد اکبری کے مشہور اُستادون مین ہے - ہر شعر مین وہ بلند معنی پیدا کئے ہین کہ دیکھ کر بیساختہ تحسین کے کلمات مُنھ سے نکل جاتے ہین جیسے قصیدہ گوئی مین مسلم الثبوت ہے اسی طرح غزل کا بادشاہ ہے - ۱۲ر

کلیات نظم غالب دہلوی یعنی مرزا اسد اللہ خان غالب کا کلام جو عرفی اور نظیری سے ٹکر کھاتا ہے اس مین قصائد مثنویات فارسی نظمین رباعیات اور غزلین وغیرہ سب شامل ہین - عہ

کلیات غلام امام شہیدؒ مشہور و معروف شاعر ہین اُنکا کلام محاسن شاعری کا بہترین نمونہ ہے - عہ

منتخب مجموعہ دواوین عناصر امیر خسرو - امیر خسرو کے چارون دیوانون کا بے نظیر انتخاب ہے جن مین پیری وسط الحیوٰۃ وغیرہ کا کلام ہے عہ

کلیات صائب - عہد اکبری مین صائب اپنے رنگ کا موجد قرار دیا گیا تھا اور آج تک اس کے

بعون صانع مکین و مکان و فضل خلاق زمین و زمان
سرمایۂ ناز و نیاز کلام پر اعجاز سراپا سوز و گداز یعنی نسخہ
دیوان نیاز
من تصنیف عارف باللہ مولانا حضرت شاہ نیاز احمد صاحب رحمہ اللہ
در مطبع نامی منشی نولکشور واقع لکھنؤ مزین بطبع شد

٣٠٠٥٩

بسم اللہ الرحمن الرحیم

ای غنی ذات تو از اقرار و از انکار ما | بی نیاز از ماه از پیدائی و اظهار ما
فی بهارت هستی ما ئی خزانست نیستی | ای بهارت بی تعلق از گل و از خار ما
کنز مخفی بود اندر غیب مطلق ذات تو | نام ما آنجا کجا بود و کجا آثار ما
رنگها نگیست اصل رنگهای رنگ رنگ | نیرنگی به از نیرنگی انوار ما
هست خود بحر مواجست ناپید اکنار | قطره باشد یا نمی زان بحر این زخار ما
ما کیائیم از خودی در حضرتت دم بزنیم | ای کم از کم روبرویت این همه بسیار ما
عین هستی خود توئی پس از تو چون منکر شویم | ثبت هستی نیست این هستی انکار ما
کی رسد شاهین فکر اندر هوای اوج او | بی پر و بال ست آنجا طائر طیار ما
از چه رو دست نگه تا پایه کنهت رسد | تاب دیدارت ندارد دیدهٔ ابصار ما
کی رسائی یابد اندر حضرت تو چون رسد | گرچه زنهار دولت است و گرمی بازار ما
فرض کردم کز حجاب نور ظلمت در رسد | در حریم قدس تو ممکن نباشد بار ما

تا از هم قاتل هم و سامان بیشتی
ذوقی یعنی بوده شهیدان اولیا
شاید بتوان طلوع صبح سعادت است
همای اوست شمع شبستان اولیا
داده بنا از خشم خود ابنیا حسین
تا اولیاست حشر محبان اولیا

ردیف تای فوقانی

[illegible] ... نیست

اندر لحد آورده ام اینک دل بریان
تا با سگ کوی تو کنم پیش مدارا

گیسوست بر رخ تو یا شب بخ روز
یا سوز رنگیست بهم ترک نما را

مستی ز تاب تو بهوش آمدنی نیست
لا تحجبن کاسک من کان سکارا

چون شمع سراپا بسر گریه و آهم
من تارک قد حرف وفا تا و سجارا

روزی بتماشای رخش جوش زدم من
اجریت من العین عیونا و بحارا

هر قطره اشکی که فرو ریختم از چشم
قد کان من القلب دما او منارا

چون دید سرشکم شفق گفت بیاران
یاران دیده کنید این کس پر مکر و غدارا

زین پیش کسے چو تو بدین رنگ ندیدست
و ز دیده نگر انکه من رنگ حنارا

یارب چه کنم چاره خود هیچ ندارم
این زندگی تلخ بمن نیست گوارا

رحمت بیا ز اے شه بیداد ستمگر
تا کی ندهی داد دل فریاد گدا را

اے دل بگیر دامن سلطان اولیا
یعنی حسین ابن علی جان اولیا

ذوقی دگر بجام شهادت ازو رسید
شوقی دگر بهستی عرفان اولیا

چون صاحب مقام تجلی است او
هم فخر انبیا شده هم شان اولیا

آئینه جمال الهی ست صورتش
زان رو شده است قبله ایمان اولیا

[illegible]

ببین در صورتم با چشم تحقیق — حقیقت را مجازم نردبان ست
وجود الکل عندی فی شیاسے — نمود ما سوا وہم و گمان ست
بلائی ہستی است این عالم آشوب — عدم شہریست کو دار الامان ست
اگر دانی کہ ہر شے ہست لاشے — بدان کہ ہر مکان ہم لامکان ست
و لا سر حقیقت کس نداند — مگر صاحب دل کو مرد ان ست

نیاز این گفتگو از من میپندار
کہ نے گفتار نائی را زبان ست

یار ما را ہر زمان نام و نشان دیگرست — صورت و شکل برا ہر وقت شانی دیگرست
در طلسم خلق بر کنج رخش گیسوے او — ہر طرف ما سیاہی پاسبانی دیگرست
راہ او از طالب و نیاز دون کی سر شود — طی راہ عشق ما را کاروانی دیگرست
من نہ تنہا جان فانی پیش جانان کردہ ام — بر سر تا دوش جانفشانی دیگرست
از اسیران ہوائے جو جنت نیستم — بلبل عشقم مکانم آشیانی دیگرست
فارغ از سود و زیان دین و دنیا گشتہ ام — عاشق عمدیدہ را سود و زیانی دیگرست
دیدہ بر دیدار جانان است ما را صبحدم — سینہ ام مجروح ہر دم از سنانی دیگرست
بندہ عشقم ندارم آرزوی نام و ننگ — آرزوہا ے چنین کارکسانی دیگرست

چو فتی از میان بیخ خود آتش انا الحق زن
که شد پیوند جان با دل خالات منصورت

جواب لن ترانی نشنوی هرگز
بعشق آتشین بر که شد سوزان تن طورت

نیاید در نگاه تو بجز آن حسن بیرنگی
بهر جانب که بینی باشد آن جلوه منظورت

چو خورشید حقیقت شد برون از مطلع جانت
مبدل شد بنور روشنی شبهای دیجورت

شراب بیخودی از جام لب یار شکر خا
سلامت یافت از تلخی هجران جان مخمورت

نباشد گر عبادت خالصاً لله ای زاهد
بجز حال چه باشد عاقبت این جنت و حورت

چه تاب آرد حدوث تیره بر روی نیاز دل
فروغی از قدم پیدا است اندر شعل نورت

رقصم از نغمهٔ ترانهٔ اوست
مستیم از می مغانهٔ اوست

شعله زن در متاع جان و دلم
آتش حسن صد زبانهٔ اوست

هست هستیش چه سی پرسی
کز ازل تا ابد زمانهٔ اوست

آنکه در دو جهان نمی گنجد
در دل دردمند خانهٔ اوست

شاخ و برگ شگوفه و گل خلق
جمله روئیدگی دانهٔ اوست

جز خدا نیست دیگری موجود
من و تو حیله و بهانهٔ اوست

باطن و ظاهر اول و آخر
قبلهٔ جانم آستانهٔ اوست

نظر بعیب مکن در ظهور باغ وجود — گر طوطیان چمن زاغ و بوم زغن همه اوست

شنیده ام بصنم خانه از زبان صنم — صنم پرست و صنم هم صنم شکن همه اوست

ز ساز مطرب بی سوز این رسید بگوشش — که چوب و تار صدائی تنن تنن همه اوست

شنیدن من همه صدقست و دیدن من همه حق — که گوش من همه او هست و چشم من همه اوست

چنان بخویش برون رفتم و درون گشتم — که دیده دیده جانم بجان و تن همه اوست

اگر تو فرق اسلام و کفر یاره کنی — یقین شود بتو کین شیخ و برهمن همه اوست

اگر ز قید تعین برون شوی چو نیاز — نظر کنی که درین زیر پیرهن همه اوست

نیاز نیست که میگوید این کلام این دم — تو هم تحقق که درین وقت در سخن همه اوست

ای دیده چه اندر نظرت آمد و رفت — گر دیدن او یک اثرت آمد و رفت

دانم که خیالت بدان شعله حسن — چون برق درخشان ببصرت آمد و رفت

ای دل ز سرت رفت سر حسن مجاز — صد شکر که این درد سرت آمد و رفت

ای جان جهان جان من زار و نزار — بر لب شد و بهر نظرت آمد و رفت

این مرده تنم بهر قدمبوسی تو — گردی شد و در رهگذرت آمد و رفت

صد حیف ندیدست گهی روی مراد — مشتاق تو چندان بدرت آمد و رفت

نه بدون مرکب ارزین

بجز وا ز من و تو شو گذر ز بند دوی — که حق رسیدن با دشمنائی آسان نیست

نخست ترک ہوا گیر ورنہ ای دل گام — قدم نهادن تو در گدائی آسان نیست

بیا بصیقل توحید زنگ دل بزدای — بیار آئینه چهره نمائی آسان نیست

وضو بخون جگر کن بحکم مفتی عشق — که از جنابت حدث صفائی آسان نیست

تهی ز خویش چو نی شو ز پای تا سر خود — دگرنه بوس لب لعل نائی آسان نیست

برون برآر تو خود را ز درمیان شمار — بهیچ نوع دگر خودنمائی آسان نیست

بتر ازگونه بدی مندرج به نیکی نفس — ز کید و مکر فریبش رهائی آسان نیست

بخاک نیستی اول بیا و پست بشو — که سربلندی و رفع لوائی آسان نیست

صفات سمع و بصر علم راز یار بگیر — وگرنه ای دل نادان رسائی آسان نیست

بکش نیاز کنون بار هستی خود را
جز این وسیله بگنجت رسائی آسان نیست

آنکه پر درگش نیاز منست — شهسوار سمند ناز منست

از ازل تا ابد بحسن قدیم — دیده وا کرده عشقباز منست

آنکه غارت نمود کشور دل — چشم خونخوار غمزه باز منست

زینه معنی است صورت من — خود حقیقت نما مجاز منست

سحر از آمدنت غنچه خبر داد که گل ‌ ‌ ‌ نظر لطف سوئے بلبل شیدا میکرد

صانع جزو و کل این چه هنر فرد ها ملت ‌ ‌ ‌ کاش بیباخت و بخشش به سخن امیکرد

دست بیداد تو میگشت جهان را یکسر ‌ ‌ ‌ باز پامالی هر کشته کف پا میکرد

چرخ با این همه بے مهری و بیدادگری ‌ ‌ ‌ بر سر کشته جور تو چه بیجا میکرد

شد بقربان کسے جان و دل دایم ‌ ‌ ‌ که مدام از سر الطاف تقاضا میکرد

گر شود جلوه گر اندر نظرش یار نیاز ‌ ‌ ‌ یوسف مصر کند آنچه زلیخا میکرد

دل من آنچه ز اغیار تمنا میکرد ‌ ‌ ‌ شب در آئینه خود صاف تماشا میکرد

بحریم حرم و دیر و کلیسا و کنشت ‌ ‌ ‌ هر که می جست ترا دای چه بیجا میکرد

شیشه بود دلم پاک طلسم حیرت ‌ ‌ ‌ که تمثال پے جلوه گر بپا میکرد

عین دریاست حباب هم بنگاه تحقیق ‌ ‌ ‌ ورنه این قطره چرا شورش دریا میکرد

کمی قدرم دافزونی جاهش با هم ‌ ‌ ‌ هر یکے حکمت تکریر مثنا میکرد

حاصل غیرت من بود پریشانی دل ‌ ‌ ‌ ناخن شانه زلفت چو گره وا میکرد

دل من هیچ مپندار بسر آتش عشق ‌ ‌ ‌ در حضور نظرش لب بدعا وا میکرد

در برم آبله بود پر از خونابے ‌ ‌ ‌ محتسب بے سبب این شورش و غوغا میکرد

فزود مستی وجوش وخروش مستان را
هوای نشه نشیخان هوشیار آورد

جهانگشا خزان راخوشی مبارکباد
بهار آمد وگلها بشاخسار آورد

شگفت غنچهٔ دل از هوای فصل بهار
نهال خاطر بیخ بسته برگ وبار آورد

رسید باد صبا سوی بلبل مضطر
قدوم موسم گل گفت در قرار آورد

حضور خسرو هندوستان نظام الدین
نیاز جان و دل خویش را نثار آورد

وای بر غلطیده درخون که قاتل بگذرد
او چنان ماند چنان بی هیچ غافل بگذرد

کشته ام مستان خود را زندگی در سپید
کار بر جان شیفته چون نوبت از دل بگذرد

جز دم شمشیر و نوک تیر آن خونخوار کیست
محرم وردی که آن بر جان بسمل بگذرد

تو بتم در ناتوانی تا باین حد سر کشید
آه را هم زور بازو نی که از دل بگذرد

همچو طوفان ست پیدا از سرشک اشک من
می نه بینم کشتیم بر رشته ساحل بگذرد

عاشقان را غم عجب مونس بدست افتاده است
غم اگر مونس نباشد سخت مشکل بگذرد

داشتم دل یادگاری یار آنهم باز برد
کیست یا رجان من یا رب اگر دل بگذرد

در غم جانان بیا با ما نشین ای عندلیب
کین حیات چند روزه حال شامل بگذرد

اهل دل گویند ما را آفرین باد ای نیاز
این نیازم گر نیاز او مقابل بگذرد

طالب حق را نشان او دهم زراه حق پسند	خویش را حق دان و حق بین تا شوی حق غائب

نکتهٔ تحقیق بشنو از نیاز بے نیاز
کین همه نقش دو عالم نیست الا نقشبند

مشکل چند مرا کردهٔ آسانے چند	دارم ای عشق ز تو منت احسانی چند
خوار و ویران شده در عهد تو زندانی چند	هر که دلبند تو شد گشت ز هر بند آزاد
تاج بخشان جهانند گدایانے چند	بگدائی در ت شاهی عالم چکنم
آن همه کان در این قطرهٔ بارانے چند	چشم دُر ریز مدام بجا ابر کجا
حبیب قلزم شده پر گوهر غلطانے چند	فیض دریا دلی دیدهٔ دُر بار من ست
لاله زارے عجبے رشک گلستانے چند	اثر حضرت عشق ست که دارم در دل

غزلے شسته و هم رفته دگر گوے نیاز
که بخوانند و ستانید غزلخوانے چند

دارم از سوز درون بهر تو بریانی چند	نیست تنها بغمت نالهٔ افغانے چند
تا فلک رفت سر شعلهٔ نیرانے چند	می بر آید شررے از بن هر موئے تنم
که نثار سر تست این در و مرجانے چند	اشک رنگینم از آن جائے بچشم دارد
صف مژگان ست مرا حاجب دربانی چند	تا توانی بنظر غیر تو ناید در چشم

دو لفظهای مهمل

امیر المومنین صدیق اکبر رض
امام المسلمین صدیق اکبر رض
رئیس العاشقین صدیق اکبر رض
انیس العارفین صدیق اکبر رض
رفیق مصطفی ص در غار تاریک
بنوده غیر ازین صدیق اکبر رض
نثار ماحضر بر مصطفی ص کرد
برای کار دین صدیق اکبر رض
بیان اندر کمالات نبوت
نبی را داد حق تسکین بغار

امام ہر کہ وسم از صحابہ ... کہ شد اے دل جز این صدیق اکبرؓ
باجماع صحابہ شد مقرر ... نبی را جانشین صدیق اکبرؓ

نیاز از بہر آن مداحش آید
کہ بودست این چنین صدیق اکبرؓ

ستمگرا سر نغشم گذر دریغ مدار ... نیاز کشتۂ خود یک نظر دریغ مدار
فسانہ الیست مطول تطاول زلفت ... سماع مختصری زان سمر دریغ مدار
گرفت آتش عشقت زفرق تا بقدم ... ز آب پاشیت اے چشم تر دریغ مدار
اگرچہ لطف جوابم امید نیست زیار ... بلاغ نامہ ام اے نامہ بر دریغ مدار
اگرچہ صید تو بودم ولیکن اے صیاد ... گر فتنم پے صید دگر دریغ مدار
بنود بے خبر از خویشتن مرا خبرت ... خبر ز حال من بے خبر دریغ مدار
بظلمت شب زلفت بغیب افتادہ ... ز جلوۂ رخ رشک قمر دریغ مدار
بہار داغ دلم رشک گلشن آرم است ... پری رخا سر باغم گذر دریغ مدار
ہنوز قابل پیوند چاک جیب نیست ... ز دستکاری خود بخیہ گر دریغ مدار
شکیب و تاب و توان ہمرہ دلم رفتنست ... تو نیز ای دل و جانم سفر دریغ مدار
نیاز داری اگر آرزوئے دولت فقر ... ز صرف با حضرت تا بسر دریغ مدار

زاہد نابین اگر بینائی دارد ہوس	ہان بکش در دیدہ کحل خاک اصفاہان عشق
بلت آئین عشق از ہمہ بتہا نکوست	زین جہت دہ میروم بر جادۂ یاران عشق
چون زلیخا من اسیر یوسف مصری ایم	در نظر دارم ہزاران یوسف کنعان عشق
نہ بوصل آرام جان نہ در فراق آسودگی	از کہ جویم چارۂ این دردمندان عشق

ردیف	اے نیاز از گفتگوئے این و آن لب کن خموش محو شو اندر تماشائے رخ جانان عشق ؛ ؛	لام

جلوہ گاہ ذات بین در منظر ایوان دل	عرش سلطان جو باین کرسی امکان دل
گنبد گردون عالم از حبابی بیش نیست	کو نمودار آمدہ از بحر بے پایان دل
دیدہ چون میدان دل بہ ہان و سلم نقص یافت	نتیج یکسر شش سراست جہت و برہان دل
چون زلیخا کے شوم من مبتلائے یوسفے	صد ہزاران یوسف مصر است در کنعان دل
در جناب دل بصدق جان بہ پیدا ام امید	تا ابد باشد سپہ بان دست من دامان دل

ردیف	از بیان این و آن خاموش منشین اے نیاز باش مستغرق بدیدار رخ جانان دل	میم

در راہ حق اندیشی می پوئیم و می قصم	دست از خودی و خویشی بشوئیم و میرقصم
جامی زمی باقی از دست خوش ساقی	با کثرت مشتاقی میجوئیم و میرقصم

زقید کفر و دین عشقم اگر آزادی بخشد ٭ شدم کافر اگر تسبیح زنار آرزو دارم

مقام سخت دل میخواهم از چشم سر مژگان ٭ که این مقصود خود را بر سر دار آرزو دارم

نگاه اندکی مهری بفرما بر دل زارم ٭ اگر انصاف فرمائی چه بسیار آرزو دارم

بدرزندگی یکلحظه آسایش نمی بینم ٭ ز فیض عام تو ای مرگ زنهار آرزو دارم

نیاز از رتبه عقل و خرد هرگز مپرس از من ٭ که هردم مستی از چشم سرشار آرزو دارم

ما جان خود بدلبر جانان نه داده ایم ٭ آتش زروی شمع بپروانه داده ایم

در بوسها بپات نه وهم تلوث ست ٭ جانان بحق که بوسه پاکانه داده ایم

از ما گره کشاد دل مو بموی یار ٭ سوگند زلف و بتوای شانه داده ایم

حیران بابد ورتو ساقی برای چیست ٭ در قیمت می تو دل آیا نه داده ایم

تا چند خستگی و غریبی و بیکسی ست ٭ دست طلب بدست کریما نه داده ایم

زاهد طمع مدار ز ما پابوس خویش ٭ بوس نیاز بر لب پیا نه داده ایم

احرام بستیم بحرم کے سر و نیاز ٭ ایمان و دین بکافر بتخانه داده ایم

دیگر

هوای سیر گل دیدن نه دارم ٭ چو بلبل ذوق نالیدن نه دارم

ز داغستان دل باغ و بهارم ٭ دگر پروای گل چیدن نه دارم

فروغ مشعل نور قدم گردست تا بانم
چه تاب آرد حدوث تیره با شمع فروزانم

مقدس طینتم عالی نژادم این قدر دانم
که نتواند گل ولای فنا آلوده دامانم

ز تشنگان آبی برای مردگان جانم
علاج علت رحمت شفائی دردمندانم

بود کحل البصر در دیده نظاره دو عالم
غبار گرد پای خاک آدم خیز انسانم

برای نوعروض الهم جواهر خمسه اجوهر
که خود اصل الاصول هست و رکن چهار ارکانم

برون آمد ز بحر ذات من صد گوهر و مرجان
ولی آدم در یکتاست آن دریای عمانم

خورد مه ز نشب حیران بشرق دیدم گریان
بگردم چرخ با صد جان بلاگردان و قربانم

نه کافر گفتمم باید نه مومن خواندم شاید
که فی در بند کفر هستم نه اندر قید ایمانم

نه قید بند در پایم نه بند قید بالایم
جز این آن بود جانم نه دل بینم نه دانم

نمود جان تن در من نباشد جز خیال و ظن
نه جانست پیدا هم و نه تن که من خود جان جانانم

نشان تا نه بگیرم عیان از کمن عیسیم
نمی یابند اهل هم بود آنکه بیک شانم

نیاز و عجز و بیتابی اگر یابی دمی وزن
ببینی پیر سر نا زو غنا اندر دگر آنم

جهان پر غلغل شور هست از گفتار شیرینم
کجا یابی سخنگو چون لب لعل شکر دانم

بمیدان حقیقت تا سر خود را نه در بازی
نیابی یک سر مو از سر گوی و چوگانم

ره راز و نیاز من نمی یابند گمراهان
نمی بیند خفاشان رخ خورشید عرفانم

شد از حسن رخ دوست آتشم زده است
حریق سوخته جانم و گر نمیدانم

قبول هدیه نما شاه حسن یا منما
فدایت اے دل و جانم و گر نمیدانم

درون آینهٔ خویش تا خدا دیدم
بسوے خود نگرانم و گر نمیدانم

ز راز و هرچه گویم که خود گمم یاران
جز این که هیچ ندانم و گر نمیدانم

خدا پرستی من تا خدائیم برساند
فزون ز حصر بیانم و گر نمیدانم

شنیده اگر از من صلاے سبحانی
تو گفته بزبانم و گر نمیدانم

کمال فقر شده است از ظهور فخر الدین
فدائے او دل و جانم و گر نمیدانم

بیاد بحر شدم چون حباب در دریا
ز چشم خلق نهانم و گر نمیدانم

ز بے نیازی خود میدهم خبر به شها نه
که جان جان جهانم و گر نمیدانم

عاشق بیخبر منم من نه منم نه من منم
عارف باهنر منم من نه منم نه من منم

سوز دل و جگر منم وحشت پرده در منم
دانش بیخبر منم من نه منم نه من منم

من منم خضر منم نه هر منم شکر منم
زینت منم ضرر منم من نه منم نه من منم

شام منم سحر منم شمس منم قمر منم
در همه جلوه گر منم من نه منم نه من منم

این همه بحر و بر منم وین همه خشک و تر منم
قطره منم گهر منم من نه منم نه من منم

جمع بست تا حاصلم از دوست ای رقیب		روئی که دیده ام که پریشانم اینچنین
دردم را علاج شراب وصال تست		بید روغن بساز تو درمانم اینچنین
ظالم هلاک میشوم ایندم اگر شتاب		کردی تو در کشیدن پیکانم اینچنین
تا داغ شب چراغ دلم ماهتاب گشت		شد لیلة البراة بکاشانم اینچنین

دارم بطبع سیل سخن سنجی ای نیاز
خواهم که یک دو شعر دگر خوانم اینچنین

محو نظارهٔ رخ جانانم اینچنین		آئینه دار دیدهٔ حیرانم اینچنین
میسوزی آنچنان که نه دودی نه شعله		بس بس مسوز آتش پنهانم اینچنین
دولاب چرخ می شود آخر غریق آب		گر هست سیل دیدهٔ گریانم اینچنین
یارب روان ز نشتر مژگان کیست این		فوارهٔ روان ز رگ جانم اینچنین
مابسته ام خیال رخ و زلف آن نگار		حیرانم این چنین و پریشانم اینچنین
کو دانشم که بود حصول تمام عمر		یک جذبه تو ساخته نادانم اینچنین
لب خشک تشنه کام جگر تفته ام هنوز		حالانکه غرق قلزم عرفانم اینچنین
بی گریه سوخت گشتم دیا گریه آب بود		که بی نم آنچنانم و که با نم اینچنین
زین بیشتر تو من شدی الحال من توام		بود از برای شکر تو احسانم اینچنین

[illegible]

نباشد خالی از جولانگهی گرد و غبار من
نمایان زین میان میگردد آخر شهسوار من

نه روید در زمین سینه‌ام جز دانهٔ عشقت
ز خوناب دلم سرسبز گردد کشتکار من

گهی گریم گهی خندم گهی رنجم گهی خسرم
بیک حالت قرارم نه چه شد ای بیقرار من

من از سجده بمیخانه نه از خود میروم یاران
که در دستم نماند اینم عنان اختیار من

گه از زلفت پریشانم گه از روی تو حیرانم
همین کیفیت ایمانم همین لیل و نهار من

نه آه و ناله تنها دارم اندر عشق یا زیبا
تماشای دگر هم دارد این آئینه دار من

بهر صید لبونی چشم دامم دامی گردد
بصحرائی که میگردم بود عنقا شکار من

جهان با کثرت خود جنب وحدت نقطهٔ صفر است
حساب دیگری می باید مفتوح شکار من

نیاز از من مجو از بهر دیدار در باقی
که نبود هیچ شی جز دید در اندر دیار من

دی خرامان میگذشت آن یار خوش رفتار من
با ادا و ناز و شوخی از سر بازار من

چون نقاب زلف مشکین از رخ و عارض فگند
شد جهان دیوانه روی پری رخسار من

خرمن جان جهان را سوخت او مانند برق
از نگاهی آن قدر کرد آن بت عیار من

بسکه در عشقش شدم از کفر از ایمان بری
رشتهٔ جانم گسست از سبحه و زنار من

عشق اسلام است و نیم عشق در مانست دید
عشق مخواهست مونس تنها یار غار من

[illegible]

طوطی رسد از مژگان ذوق [illegible]

ننشوی جز نالهٔ جانسوز از منقار من

نسبت

نیست جز آهنگ عشق آواز موسیقار من | رباب نی بینوا زد بر لب هر تار من

بسکه هستم سایه پرور زیر بال مهر یار | یمن می گیرد هما از سایهٔ دیوار من

ای نسیم گلشنی هان سوی او کامم بیا | تا رساند در مشامت بوی جان عطار من

حسن خوبان بهر حق بینی مثال عینک ست | میرسد بینائی اندر دیدهٔ نظار من

آمد اندر ملک جان بر تخت دل سلطان عشق | حاکم عقلم بدر شد از سر هشیار من

همچو دریای محیطا ای قطره ام شد موج زن | چون بخود غرقم نمود آن قلزم زخار من

گر دمار ای نیاز آن قبلهٔ اهل نیاز
لطف فرما شد باحوال دل افگار من

اسیر عشق مفتون ست و مجنون | حریق قبلهٔ والنار مکنون

نمیداند طبیب آزار ما را | و ما نیچو بمنهاج و قانون

نه ما تر دامنیم اندر نظارا | بری لفتنا عما یظنون

شهید اکبر ست این کشتهٔ عشق | و ما للزهد والتقوی بمجنون

بیا جانان ببخشم لطف فرما | حضور الحی علی الاموات مسنون

نیاز اندر خمار ست ای دریغا
و خمر الدین ساده و مدفون

می شوند حلقه نشین بر خط هالهٔ ماه
ماهرویان جهان گرد پری پیکر من

واعظا جنت من سینهٔ پر داغ من ست
دلبرم حور من و چشم ترم کوثر من

پس فرو ماند جناح ملکوت از پرواز
در مقامیکه رسید این فلک بے پر من

یافتند عالمیان تاب دگر از نور هم
چون ز آفاق جهان گشت بلند اختر من

تا شوی محرم اسرار حقیقت چو نیاز
سایه سان باش پس و پیش رهبر من

ردیف واو مهمله

دلا خاک رهٔ کوئے محمدؐ شو محمدؐ شو
ز هر سو ئے بیا سوئے محمدؐ شو محمدؐ شو

بهر دم سجده جان سوئے ابروئے محمدؐ کن
بروئے قبله رو ئے محمدؐ شو محمدؐ شو

مجرد پیشه گیر از قید عالم وارهان خود را
اسیر حلقهٔ موئے محمدؐ شو محمدؐ شو

باخلاق الٰهی متصف بودن اگر خواهی
سراپا سیرت و خوئے محمدؐ شو محمدؐ شو

بکن خالی مشام از بوی گلهای جهان اینجا
بیا دلدادهٔ بوئے محمدؐ شو محمدؐ شو

نیاز اندر دولت گر بمهر عرفان خدا باشد
فدائے شان دلجوئے محمدؐ شو محمدؐ شو

ردیف هائے هوز

من پاکباز عشقم ذوق فنا چشیده
آهو سرشت دشتم از ماسوا رمیده

بر پردهٔ هائے وهمی ما را حجاب دیده
دیدیم روئے جانان این پرده ها دریده

ردیف یای تحتانی

زہے عز و علاے منتہای اوج انسانی
نبی یثربی مہبط تنزیل فرقانی

امیر عالم امرے شہ معمورۂ خلقے
ادیب علوی و سفلی رسول انسی و جانی

ظہور کامل ذات و صفات حضرت یزدان
حبیب سید محبوب خاص الخاص ربانی

رحیمی رحمۃ للعالمینی شافع خلقے
کریم اکرم الخلقی سراپا فیض رحمانی

درخشان آفتاب آسمان حسن و محبوبے
چو شمع صبح در بزمش نماندہ ماہ کنعانی

شبستان جہان روشن ز نور ماہ روئے تو
ز تاب شعلہ حسنش کند خورشید حیرانی

کند در یک نگہ صورت نما آئینۂ دل را
بیک چشمک زداید از رخش زنگار امکانی

حق اندر شان تشبیہہ محمد نام خود خواندہ
محمد غیر حق نبود بحکم ذوق عرفانی

چہ وسعت دادۂ یا رب بظرف آن عظیم الشان
کرانی عبدہ گوید بجاے قول سبحانی

نیاز اندر دلت گر پرتو رخسارش جا گیرد
نہ بینی تا ابد روے پریشانی و حیرانی

زہے عز و جلال بوترابی فخر انسانی
علی مرتضی مشکل کشائی شیر یزدانی

ولی حق وصی مصطفی دریاے فیضانی
امام دو جہانی قبلۂ دینی و ایمانی

امیر کشور فقری شہ اقلیم عرفانی
خداگوئی خدا بینی خدادانی خداشانی

امیر عالم آرائی ظهیر دین و دنیایے
شهنشاه علی جاهی نبی شانی حق آگاهی

محیط فیض و ارشادی بعلم فقر استادی
سراپا حسن جان بخشی همه جانان دل خواهی

در دریائے تجریدی گل بستان تفریدے
بشکل صورت انسان نمایان ذات اللّهی

شبستان جهان شد ز پرتوئے روشنی روشن
که طالع گشته از آفاق عالم اینچنین ماهی

گرفته صورت فانی بنیر مثل سیرت حالے
زبان شمع شد در صبح او مرغ سحرگاہے

بجا شاک چو دم زد نگاه گرم او آتش
برون از آسمان شد شعله مستی پر کاہے

ز شوق عشق محبوب الٰهی آنچنان گشتم
که تصویر مصور در کشد بر صورت آهی

چه غم داری نیاز از رفتن تنها ازین عالم
که سلطان المشائخ یار جان باشد همراهی

ای جلوه گه رویت هر وجهی و هر روئے
راه تو دکوئی تو هر راهی و هر کوئے

ای قبله ایمانم وی جان دل و جانم
ره سوئے تو گردانم هر طرفی و هر سوئے

با آنکه بری ای از همه رنگ و بو
رنگ تو و بوئی تو هر رنگی و هر بوئے

می بینم انا الحق زان هر ذره بهمه تو
با اعظم شانی گو هر تاری و هر موئے

اندر دل هر قطره دریاست بموج اندر
خود بحر محیط است این نهری و هر جوئے

این جلوه نمائی را مرجع تو ئی ای جانان
تعبیر نیست اینک هر بالی و هر موئے

اندر ره عشق تو رفتست نیاز از خود
از نیست گرد هست این هر بای و هر ..

از خلق جدا هستی و هم در همه جائی / از جمله مبرائی و در جمله در آئی

بی نام و نشان بودی و گنجینهٔ پنهان / از بهر شناسائی خود صورت مائی

بر وحدت و الست غرض کثرت شانست / یک شان تو خلق ست دگر شان خدائی

هم شاه جهانی بسرت افسر شاهی / هم دلق بپر داری و هم شکل گدائی

هم معتکف مسجد و سبحه بدستی / هم دوش بزناری و در بتکده هائی

هم بارکش خرقه و هم رند قبا پوش / هم رند سراپائی و هم ترک ختائی

هم صوفی و در قاضی و هم صورت مطرب / هم چوبی و هم تاری هم صوت صدائی

هم نامهٔ جانکاهی و هم خندهٔ جان بخش / هم سوزی و هم سازی و هم درد و دوائی

هم بلبل شیدائی و زاری و نزاری / هم در چمن هر گل هم جلوه نمائی

هم خطی و هم خالی و هم چهرهٔ زیبا / هم کاکل مشکینی و هم زلف دو تائی

هم خرمن گلزاری و هم برق تبسم / هم دیدهٔ فتانی و بالائی بلائی

هم شوری و هم فتنه و هم آفت جانی / هم غمزه و هم عشوه و هم ناز و ادائی

هم خنجر مژگانی و هم تیغ دو ابرو / هم تیر نگه در هدف سینهٔ مائی

هم قاضی و هم مفتی و هم حکم شریعت / هم گفته اناالحق بسر دار بر آئی

هم عاقل و هشیاری و هم بیهش و سرمست / هم واعظ و هم پیر ده مغبچه هائی

بر جسر حقیقتم گذر ده
بینم بغلط سراب تا کے

یک حرف ز عشق خود سبق ده
خوانم قصص کتاب تا کے

بیخود ز خودم کن و بخود دار
مانم بخودی خراب تا کے

مستم بکن از نگاه مستت
دارم هوس شراب تا کے

بازستم بتعلقات ذرات
وامانده ز آفتاب تا کے

اے دلبر من جمال بنما
ای جان من این حجاب تا کے

مثنوی

صرفنا اللیالی و ایامها
من العمر بالمعصیة والهوا

نگاہے بما اے خدا بر فگن
لقد انقضی العمر طال الحزن

ز تلبیس ابلیس ناچاره ایم
بہ تبعیت نفس اماره ایم

نجاتم بده اے خدا زین بلا
بکن دور این نفس و شیطان ما

مرادات یاران این انجمن
بر آور بلطف خود اے ذو المنن

بهر احتیاجے که دارند پیش
روا کن خدایا باحسان خویش

برارباب ایمان کشا باب رزق
که مفلس نه مانند ایشان ز صدق

شفا ده مریضان اسلام را
بر ایشان کشا باب انعام را

بکن از سر دین داران ادا
تمامی فرائض بلطف و عطا

شد هزاران هزار شکل غریب / از تجلی نور ذات حبیب

یک جهانی ز جنس جن و ملک / وان دگر از عناصرست و فلک

خود برآمد بشکل این اکوان / حسب درخواست حضرت اعیان

هست عالم تمام مرآتش / کاندرو ظاهرست آیاتش

طرفه تر این که رای و مرآت / جز یکی فی چگونیست هیهات

لیک اندر جهان کسے و تو / جست وجوی نمود و بانگ و بو

هیچکس را نیافت این قابل / که ظهورش بود درو کامل

آخر الامر سوی آدم دید / بهتر و خوبتر ز عالم دید

متصف با صفات تنزیهی / هم در و وصف نعت تشبیهی

زین سبب شد خلیفه اش انسان / دیگری کس نبود لائق آن

اوست آئینه صاحب الوجهین / گر ببینی تو با حقیقت عین

روی سوی خصائص ربی / وجه طرفی نقائص عبدی

سجده اش با نقائص عبدی / جانب آن خصائص ربی

پس همون ساجدست و هم مسجود / نیست در دهر غیر او موجود

جز عدم نیست غیر ذات خدا / پس بود عین او همه اشیا

میدان تعین این تجلی یا تو شما را
ذات الٰہی
نور جمالش خوش آمده بین
از حجابہ ظلمت
... صورت دارا
با حشمت وجاہی
... نا قوس بیتش
دید و دانسا
... آمده ...

نور بیرنگ ہست وحدت ذات	وین تعین بود ہمہ ظلمات
دید ہائے دولت کہ تا بین ست	پیش تو نور بیسر این ست
وین وحدت کجا و کثرت کو	بوئے عنبر کجا کجا بد بو
تو کہ ہرگز ندیدۂ آن نور	چہ بدانے حقیقت مستور
تا نیفتد شعاع نور خدا	بر دلت کے شود ترا پیدا
بہ تعین ہمہ ظلمت ہست و نور دگر	کے شود این و آن بہم ہمسر
ذات مطلق مثال گل باشد	مبدء فیض جزو کل باشد
وین دوئی و تعین ست چو خار	میکشد ہر یکے از و آزار
گل شوی گر نظر بگل آری	دامن جان کس نیازاری
ور بتقیید خار درمانے	خود برنجے جہان برنجانے
تو نہ آئی ہر انچہ فہمیدی	گل شدی تو خار را دیدے
تو ئی تو خاستہ گل او گلشن	خار دانستی و شدی گلخن
اندر آن خار و گل تو فرق مکن	گرچہ ہستند از یکے گلشن

مستزاد

اے دوست ببین در ہمہ سو روئے خدا را   با عین نگاہی

دل در ... کلاہی
... بسجود ... کر ... اقرار
... کشف ... بجلال ...
پنہان و عیان شد
... شدہ آن انجمن آرا
... حمد و ثنا ہی

... ہر آن آئینہ ... الٰہی

از روشنی عارض ... تابش ہما
و ز ... گل و خارش
آمدہ درون این ... صبح و مسا
ہر شام ... دیدہ ... ہا
گرداہ طریقت ...
اے طالب ... ہدایت
... بدانی

مستزاد

دنیا ہمہ او ... ہم این ماہ و شما را
... سواہی
... نیاز ... از ...
... عاشق ...
... ...
... بہی کلاہی

مستزاد

خود گفت انا الحق بسر دار بر آمد
سردار جهان شد
خود بود که آن بر سر انکار بر آمد
نمرود جهان شد
خود بود که بر شاخ شجر دار بر آمد
در صورت انگور
خود خمر شده از خم خمار بر آمد
مدهوش کنان شد

از بهر ظهور [illegible] اظهار بر آمد
بر طور [illegible] آن شد
نور تجلی از مطلع انوار بر آمد
تا دیده عیان شد

مستزاد

با حفظ نماند
این راز نهان از [illegible] دل شیدا

در کسوت نو آمده آن دلبر زیبا	هر شام و پگاهی
گه مهر درخشنده بروے همه دنیا	گه صورت ماهی
گه فرش گه عرش گهی بحر گهی بر	گه صورت قطره
گه شکل صدف آمده گه گوهر یکتا	گاهے پر کاهے
گه دلق ببر کرده ببازار بر آمد	در شکل گدایان
گه تاج بسر آمده بر تخت مطلا	در صورت شاهی
گه پیکر لیلی شده خود جلوه گری کرد	بر مسند خوبے
گه شکل مجنون شده گردید بصحرا	با حال تباهی
گه خنده کنان رنگ گل آمد بگلستان	در فصل بهاری
گه نعره زنان صورت بلبل شده شیدا	با ناله و آهی
از روشنی چهره زیبائے هویدا ست	این نور هدایت
وین ظلمت کفر ست بکفار هویدا	از زلف سیاهی
گفت ست چو خود لیس کمثلی شے	در حضرت قرآن
زان پس بچه سان فی انم و بیم همه اشیا	جز ذات الٰهی
در خلق نیاز این سخن سر حقیقت	بے پرده معما

گہ تار شدہ صورتِ زنار بر آمد | از کفر نشان شد
گہ نرم دل و صاحبِ اخلاقِ حمیدہ | تمثال محمدؐ
گہ بر صفتِ ظالمِ خونخوار بر آمد | قتالِ زمان شد
گہ ژالہ و گہ برف گہی ابرِ مطیرست | گہ شکلِ حبابی
در لحظہ بدریا شدہ ہموار بر آمد | آن بود کہ آن شد
در شکلِ نیاز آمدہ این شرح بیان کرد | باغور نگہ کن
خود نیست نیاز آنکہ بگفتار بر آمد | نادان بگمان شد

تضمینِ غزل از نتائجِ فکرِ واقف نکاتِ خفی و جلی منشی اصغر علی صاحب

سنگدل اکنم بودی ز جوشِ تقوی در خروش | از حدیثِ مطربِ بینا و می بودم خموش
چون گذارم شد قضا را بر درِ میخانہ دوش | مست گشتم از دو چشمِ ساقیِ پیمانہ نوش

الفراق اے ننگ و ناموس الوداع اے عقل و ہوش

دی کہ بختِ تیرہ ام برگشت از برگشتگی | شد مصیبت من قضا را دل آنسوی
از ہجومِ مستی و دیوانگی و بیخودی | گفتمش ای جانِ من ہم جان و ہم تن خود توئی

گفت فی الواقع ولی مستر این اسرار کوش

تاریخ وفات

چیزے از احوال مصنف قدس سرہ العزیز

حضرت شاہ نیاز احمد صاحب نیاز چشتی و قادری بن حاجی حرمین شریفین حضرت حکیم شاہ رحمت اللہ صاحب سرہندی که مولد مبارک ایشان سرہند ست تحصیل علوم ظاہری باطنی بزمانہ حضرت مولانا محمد فخر الدین صاحب دہلوی چشتی نظامی قدس سرہ در دہلی کردند بعمر ہفدہ سال دستار فضیلت علم ظاہری زیب فرق مبارک شدہ در عمر نوزدہ سالہ بر دست مبارک حضرت مولانا محمد فخر الدین قدس سرہ بیعت کردند بحکم مرشد خود در وقت سخن بانس بریلی شدند باز مقام رامپور بر دست مبارک شاہ عبد اللہ صاحب بغدادی که از فرزندان حضرت غوث الاعظم رحمۃ اللہ علیہ بودند در خاندان قادریہ بیعت نمودند چنانچہ چشتی و قادری مشہور اند وصال ایشان بعمر ہشتاد و ہفت سالہ بشہر بانس بریلی تاریخ ششم ماہ جمادی الثانی سنہ ۱۲۵۰ھ واقع شد شاعری از ولایت ایران تاریخ وصال ایشان گفته فرستادہ بود درج ذیل میشود مزار فیض آثار آنجناب در بریلی است ہر سال عرس میشود اکثر اشخاص کابلی و شیرازی و بدخشانی از ولایت خود ہا آمدہ مرید ایشان شدند و چند از ایشان بولایت خود دست بیعت شدند

بحق امامی که با فخر خطاب | شنیدیم او را ز روی کتاب

بحق امامی که او جعفر است | بصدق و صفا خلق را رهبرست

بحق امامی که موسیٰ ست نام | ازو یافته شرع و دین انتظام

بحق امام علیٔ رضا | لقب ضامن و ثامن آمد ورا

بحق امام محمد تقی | که دین نبی شد ازو منجلی

بحق امام نقی رهنما | شفیع خلائق بروز جزا

بحق امام علی عسکری | که سوے حقیقت کند رهبری

بحق امامی که مهدیست آن | جهان منتظر کی شود او عیان

بحق همه ذریات رسول | که هستند شان جمله اهل قبول

بحق محبان و اشیاع شان | بحق غلامان و اتباع شان

بحق بنائے که بیت الحرم | بود نام او کعبة الله هم

بحق ملائک که بر انقیاد | کمر بسته اند از سر اعتقاد

بحق صحائف که بر انبیا | بتعلیم خلق آمده از سما

بحق همه اولیاء انبیا | که بودند شان خاصگان خدا

بحق کسانی که با مصطفٰی | شهادت گرفتند اندر غزا

بحق کسانی ... [illegible]

بحق غلامان این بارگاه [illegible]

بحق ... اهل علم [illegible]

بحق همه مومنان ... [illegible]

بحق جوانان اهل صفا [illegible]

جهان روشن از نور اسلام باد
بدین آرزو دور ایام باد
ضلالات کفر از جهان دور کن
همه کافران را تو مقهور کن
بدین نبی رونقے ده تمام
که بر شرع قائم شود خاص و عام
بده حاکمان را تو توفیق خیر
گروه شهان را بده زیاده عمر

بتفضل عطائے جماعة المؤمنین
نگهدار تو از من الضالین
خصوصاً بحال من زار زین
که جز تو نخواهم بدنیا و دین
رهائی مرا ده ز چنگ بلا
بلائے که پیداست بر ما ز ما
بده قوت دل ز دین خودم

رهانیدهٔ کشتی نوح را
ز آفات طوفان عالم رہا

بگرداب آفات افتاده ایم
نباشی اگر ناخدا چون رحیم

خدایا تو هستی غفور و رحیم
نگهدار ما را ز دیو رجیم

بلا کم ز وسواس خاطر پریش
تسلی دل بخش از فضل خویش

بحول خود از معصیت دور دار
ز عصیان بهر حال مغفور دار

ز حملهٔ ذمائم بری کن مرا
بخوبی و نیکی قوی کن مرا

تو خلاق مائی و ما بنده ایم
ز عجز و زبونی سر افگنده ایم

تو غفار و ستار و آمرزگار
من از کردهٔ خویشتن شرمسار

بتوفیق حسن عمل کن مدد
ز مقبولی خویش بنمائے رو

تو دانی که محو رضائے توام
بدل جان نثار و لائے توام

ترا از تو میخواهم اے کردگار
بلطف خود این آرزویم برآر

ز دنیا و عقبی نه دارم هوس
حصول تو والله مرا هست و بس

طفیل حبیب خود اے بے نیاز
بوصل حقیقی رسان از مجاز

چه از کمترین امت آن شهم
کمینه غلامان آن درگهم

مظفر و منصور دینش بدار
دو عالم بزیر نگینش بدار

لسانی مع القلب فی الاعتراف

بقید تن و بند جسمم اسیر
توئی دادرا د فریادرس
توئی شاه بزم کون و مکان
منم بندهٔ پر گنه شرمسار
فان لم تکن لی شفیق رفیق
منم ماهی قلزم بیکران
بتشنگی همه عمر سر کرده ام
بهر سوی بحر خودم زین سراب
در معرفت بر دل من کشای
وهب من لدنک الضمیر المنیر
بجز از من و ما من دمائیم
خطای برگناه وجودم بکش
شراب محبت بنوشان مرا
ندانم که من کیستم خلق کو

الجبیر الخصال و بالاعتناف

منم پای در گل توئی دستگیر
توئی بیکس و زور را زور و کس
توئی نور بخشش زمین و زمان
توئی آفریننده آمرزگار
اکن فی محیط البلا یا غریق
که افتاده ام در سراب جهان
در امواج خاکی بسر برده ام
که از پای تا سر شوم غرق آب
که تا دید نظر جز تو از ماسوای
فانک علی کل شیء قدیر
که این ست گوهر و ترسا بسم
خلاصم بفرما ازین کشمکش
جدا ساز از اهل هوشان مرا
بجز تو ندارم بکس گفتگو

الحمد لله والمنة که دیوان فارسی بپایان اختتام رسید

دیوان نیاز اردو

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

اگر کون و مکان مظہر نیرنگ نہ ہوتا
ہر آن میں اسکا یہ نیا ڈھنگ نہ ہوتا

ہوتا نہ اگر اُس کے تماشے میں تحیر
حیرت سے میں آئینہ نمط دنگ نہ ہوتا

گر شان پیمبر کی ابوجہل پہ کھلتی
اسلام کے لانے میں اُسے ننگ نہ ہوتا

اسرار حقیقت کے خبردار جو ہوتے
ہفتاد و دو ملت میں کبھی جنگ نہ ہوتا

امکان سے باہر ہے تری کنہہ کا پایا
ورنہ دل آگاہ مرا تنگ نہ ہوتا

گر پردۂ غفلت کو توہم سے نہ اُٹھاتا
اے عشق نیاز آگے ترے سنگ نہ ہوتا

چادر سے موج کی نہ چھپے چہرہ آب کا
برقع حجاب کا نہ ہو برقع حباب کا

اپنا ہی کچھ تصرف اوہام ہے کہ ہم
چہرہ پہ حق کے پاتے ہیں پردہ نقاب کا

جب جی میں یہ سمائی جو کچھ کہ ہے سو تو ہے
بھاتا نہیں ہے واعظ جز دید حق مجھے کچھ
وحدت کے ہیں یہ جلوے نقش و نگار کثرت

پھول سے ڈر کے ہو قرب حضور تیرا
تجکو ہے مبارک حور و قصور تیرا
گو سر معرفت کو پاوے شعور تیرا

گر حرف بے نیازی سرزد نیاز سے ہو
پتلا ہیں خاک کے ہے پیارے غرور تیرا

ایدل کہیں نہ جائیو زنہار دیکھنا
اپنے ہی بیچ و یار کا دیدار دیکھنا

خوباں اس جہان کا تماشا جو تو کرے
آئینہ دار طلعت دلدار دیکھنا

نیرنگیوں سے یار کے حیران ہو جیو
ہر رنگ میں اسی کو نمودار دیکھنا

ایدل قمار عشق میں ٹک کھیلیو سنبھل
بازی نہ دیجیو ہار مرے یار دیکھنا

گر نقد جان طلب کرے وہ شوخ دلربا
انکار واں نہ کیجیو زنہار دیکھنا

ہرگز دوا نہ کیجیو اس غم کی اے نیاز
سب راحتوں سے اسکو مزیدار دیکھنا

ردیف تائے فارسی

تائے ہندی

خواجہ معین الدین کے گھر آج ڈھاتی ہے بسنت
کیا بن بنا اور سج سجا جرسے کو آتی ہے بسنت

پھولوں کے گڑوے ساتھ لے گاتا بجاتا ساتھ لے
جوبن کی مد میں مست ہو پیتا اگن گاتی ہے بسنت

چھتیاں اُمنگ سے بھر رہیں نیناں سے نیناں لڑ رہیں
کس طرح معشوقانہ سے جلوہ دکھاتی ہے بسنت

[illegible]

گر بادۂ توحید پئیں اہل مشارب	ہفتاد و ملت کی ہو تکرار فراموش
پڑ جائے تو ٹک اک منہ سے اگر یار اُٹھا دے	ہو جاویں تن خود و مردم ہشیار فراموش
یہ چہرۂ زیبا جو برہمن کبھی دیکھے	ہو جائے اُسے بت کی پرستار فراموش
گر کبک دری چال تری بانکی یہ دیکھے	رہ جائے اُچک اور کرے رفتار فراموش

ردیف کاف تازی و کاف فارسی

جب دل میں کھنچا نیاز کے تجھ حسن کا نقشہ
ہو کیوں نہ اُسے صورت اغیار فراموش

غم لوٹک کرتا ہے کم جریان اشک	طرفہ رکھتا ہے اثر دربان اشک
سوزِ دل سے پھنک گیا سب تخت تن	اب ہے دست و آستین و دامان اشک
آہ آتشبار سے شعلوں کو دیکھ	آہ پل پل سوکھتی ہے جان اشک
گرتے گرتے تخت گاہ چشم سے	مل گئے مٹی میں یہ خاقان اشک
تھیں یہ آنکھیں معدن نور بصر	آج کل کچھ ہو گئی ہیں کان اشک

ہیں جواہر خانہ وہ آنکھیں نیاز
جس سے نکلے ہیں دُر غلطان اشک

کیا بلا ہے ان دونوں طوفان اشک	رات دن ہے بارش باران اشک
یا الٰہی زورق گردوں سنبھال	کس طرح اُمڈا ہے یہ طوفان اشک

[illegible]

[illegible]

ہین تند خو وسنگدل ایدل یہ زم رو | نکلے ہے دل سے شمع کے دیکھو شرار سنگ

بیٹھا جو ہی تو عشق کے دریا مین اے نیاز
دیکھا نہین ہے اُسکی بلا کا مگر نہنگ

دکھلا رہا ہے شاہد نیرنگ اپنے رنگ | دیکھ اسکی جلوہ گری تو نکو ہین عقل و ہوش دنگ
آتا ہے کس ادا سے وہ کافر بت فرنگ | تیر نگاہ بیس ہے کیون نہ ہو خدنگ
سودے ہین زلف کے ہمین جینا ہوا وبال | پیاسا ہو تیر جھوٹے سے لگتا ہے یہ پھونک
بلبل کو شکل گل ہو چمن مین رولا دیا | ہو شمع انجمن مین جلایا کہین پتنگ
تیر نگاہ یار مین کیا زور توڑ ہے | ناوک ادھر تجل ہوا ادھر دنگ ہے خدنگ
دو پارسا ہین دہر مین ہین خراب ست | ہستی کے نام سے جنھین آتا تھا عار و ننگ
فرش زمین ہے خاک نشینون کا بستر ا | بے خانمان عشق کا تکیہ ہے خشت سنگ

خون جگر رواں ہے یہ مجرا ئے چشم سے
کہتے ہو تم نیاز جسے اشک سرخ رنگ

دشت پیمائی سے ہے لپٹے بیابان نازان | اپنی پاپوش سے ہے خار مغیلان نازان
چاک ہاتھوں سے ہے جیب اشکون سے تر ہے دامن | جیب نازان ہے یہان اور وہان دامان نازان
فخر زنجیر جنون ہے یہ تری پابندی | اور مری قید سے ہے خانہ زندان نازان

[illegible]

چھوڑ دی جاتی ہے نگاہ اپنی ... آنکھون مین
ابھی دل بیقرار ہے آنکھون مین
صورت ایسی ہوئی ہے جلوہ نما
ایک مدت سے ہزار آنکھون مین

[illegible]

نہیں دیکھتا ہون نہان دیکھتا ہون
مجھی کو نہان اور عیان دیکھتا ہون
اگر کوئی جان جہان غیر حق ہے
سو ہون میں لگو دھوکا گمان دیکھتا ہون
یہ پوچھو کہ پیدا ہے سب میں حق ہم
کہ اک بحر ہستی روان دیکھتا ہون
گمان غیر ہے اور سے غیر جانون
سوئی اندر کو جو ہے آیان دیکھتا ہون

آہ طالع نے مجھے رسوا کیا	ورنہ پنہاں تھا مرا راز دروں
گر نہ بہتے لخت دل آنکھوں کی راہ	رنگ اشک ایسا نہ ہوتا رشک خون
حسن جاناں جلوہ گر ہر شے میں ہے	دیدہ میں اپنے نہیں کوئی زبون
کون پاسکتا ہے مجھ گم گشتہ کو	دین ڈھونڈھے آکے یا دنیا کے دون

جس نے پہچانا ہے اپنے آپ کو
ہے نیاز اپنے قدم پر سرنگون

اگرچہ میں سیر بتان دیکھتا ہون	ولی جلوۂ حق عیان دیکھتا ہون
ہے جسطرح حق پرستی ہون کرتا	اگر خود پرستی زیان دیکھتا ہون
جو رب الحرم ہے صنم بھی وہی ہے	حرم دیر میں ایکسان دیکھتا ہون
اسے برہمن اور اُسے شیخ مانے	یہ آپس کا جھگڑا یہان دیکھتا ہون
ازل سے ابد تک جو کثرت ہے پیدا	سو وحدت کا دریا روان دیکھتا ہون

نیاز اب کہون کس سے راز حقیقت
یہ عالم سراپا گمان دیکھتا ہون

بھلا اک غزل اور بھی ایسی کہیو	تجھے میں فصیح البیان دیکھتا ہون
جدھر دیکھتا ہون جہان دیکھتا ہون	خدا ہی کا جلوہ عیان دیکھتا ہون

[illegible]

روئے زمین کے اوپر مانند گرد بادی — اگر خاک ہین تو ہم ہین اور باد ہین تو ہم ہین

تعلیم اور تعلم سب ہے نیاز اپنا
شاگرد ہین تو ہم ہین استاد ہین تو ہم ہین

تیری جلوہ گریان آنکھون مین چھا رہی ہین — پیاری ادائین تیری دلمین سما رہی ہین

ادھر تو زلفین کھینچین دل اپنی ہی طرف کو — ادھر اشارتون سے آنکھین بلا رہی ہین

غمزے کے لشکرون کو اپنا ہی طنطنہ ہے — سج دھج کو دیکھو اپنی نوبت بجا رہی ہین

سوئے چمن ہوا ہے شاید گذر تمھارا — جو آج عندلیبین دھومین مچا رہی ہین

کھلجائین تیری نرگس آنکھین جو دیکھے اسکو — جبتک نہین ہے دیکھا باتین بنا رہی ہین

محراب سجدہ کہئے یا تیغ اُن بھوؤن کو — لاکھون ہی سر جو آگے اپنی جھکا رہی ہین

اعجاز کر رہی ہین ناز و ادائین تیری — وہ قتل کر رہی ہین اور وہ جلا رہی ہین

بھاتا نہین ہے کوئی تجھ بن نیاز کو اب — تیری پیاری باتین اسکو تو بھا رہی ہین

کیونکر نیاز مانے اورون کی خوش کلامی
اسکو پیاری باتین پیارے کی بھا رہی ہین

روان آنکھون سے ہے سیلاب گلگون — الٰہی چشم ہے یا چشمۂ خون

جو شیرین تجکو دیکھے کوہکن ہے — اگر لیلی ہو یان ہو جائے مجنون

بیسر پائی سے عشاق کو خطرہ کیا ہے
اثر عشق ہے یہ گردش ایام نہین

نشۂ چشم سے ہون ساقی توحید کے مست
احتیاج اپنے تئین ظرف مے و جام نہین

بوالہوس پاؤن نہ رکھیو کبھی اس راہ کے بیچ
کوچۂ عشق ہے یہ رہگذر عام نہین

بے نہایت ہے کہ پایا نہین جسکا پایان
جس جگہ ہو پہنچے آغاز ہے انجام نہین

عالم عشق کی دنیا ہی نرالی دیکھی
سحر و شام وہان یہ سحر و شام نہین

زاہدا حال مرا دیکھ کے حیران کیون ہے
مشرب کفر ہے یہ ملت اسلام نہین

ساقی مست کے دیدار کا سرشار ہون مین
اسلئے دل کو تمنائے مے و جام نہین

عار کیا ہے تجھے لوگون کی ملامت سے نیاز
عاشقون مین تو اکیلا ہی تو بد نام نہین

نیستی ہستی ہے یارو اور ہستی کچھ نہین
بیخودی مستی ہے یارو اور مستی کچھ نہین

لامکان کی منزلت پاتا ہے کب کون و مکان
ہو کے ویرانے کے آگے شہر کی بستی کچھ نہین

کچھ نہین سب کچھ ہے یارو اور سب کچھ کچھ نہین
قدر ہے اس پستی کی اے ہمدم یہ ہستی کچھ نہین

کچھ نہین ہے وہ جسے کہتے ہین ہستی اے میان
فقر مین پستی ہی ہے اور پستی کچھ نہین

بندگی اور حق پرستی کچھ نہ ہونا ہے نیاز
کچھ نہ ہونے کے سوا اور حق پرستی کچھ نہین

اے چشم و جگر ملکے ہم سینہ و دل ساتھ
دھرنا دلواس یار کے دروازے پہ چار و

کس دل کی عمارت ہوئی ہے آج یہ مسمار
آتے ہو کہاں سے اٹھے اس گرد و غبار و

کہتا ہے نیاز اور غزل ایسی سنو ایک
کانوں کو ادھر رکھ کے ذرا حسن شعار و

ہم جرم محبت کے گنہگار ہیں یارو
پکڑے ہیں گئے اپنے کو لوگو دی مار و

مشکل ہے جو چپ بیٹھ رہیں جی ہو گئے ہیں بیکل
وہ یار برا ماننے ہو گر رو رو پکار و

گر راحت و آرام کیا جانے دوا یہ دل
ثابت ہے ہوئے تک عشق میں بہت تن ہار و

جز رحمت بھلائی سے فلک کے نہیں بہتر
دو دن ہیں تو آگے نہ یہاں ہاتھ پسار و

نظروں میں تو ہے ساقی سرمست قدح نوش
کیوں آتے ہو جھک جھک مری آنکھوں میں خمار و

سیر چمن حسن میں کیا حسن و مزہ تھا
کیدھر سے نکل آئے تم اے سبزہ کے خار و

جب تک نہیں وہ شوخ تمھیں دیکھے ہے تب تک
خورشید کے نکلے پہ کہاں ہو گے ستار و

پھولے نہ سماتے تھے کہیں انگ میں اپنے
آتی ہے خزاں رہیو خبردار بہار و

اے شاہ نجف ہوں میں نیاز آپکے گھر کا
بگڑے مرے سب کام تمھیں آن سنوار و

عشق میں تیرے کوہ غم سر پہ لیا جو ہو سو ہو
عیش و نشاط زندگی چھوڑ دیا جو ہو سو ہو

جو آزاد ہین فخرِ اسلام کے
وہ قیدی ہین سبحہ و زنار کے

ہمین اُنکا بحث و تکرار سے
خوشی کا عالم ہے اپنا مقام

ہوئے مست سرشار دیدار کے
جو کچھ ہے پیتے ہین وحدت کا جام

[illegible] ہین زلف و رخسار کے
یہ دن رات ہین با کہ پیوند کے

جو بکتے ہین وہ ہاتھ تلوار کے
[illegible] ہزار دین [illegible] بار کے

یہ دل بیچا جنس ہولے بنا
بیامت اُسے بن خریدار کے

جو ہین آشنا سر اسرار کے
اجا وہ ہین یار و اغیار کے

اندھیرا اجالا نہان اور عیان

دیوان نیاز اردو

نہ مقام گفتگو ہے نہ محل جستجو ہے
نہ وہان حواس پہونچین نہ خرد کو ہے رسائی

نہ ملک ہے نہ مکان ہے نہ زمین ہے نہ زمان ہے
دل بینوائے میرے وہان چھاؤنی ہے چھائی

نہ وصال ہے نہ ہجران نہ سرور ہے نہ غم ہے
جسے کہئے خواب غفلت سو وہ نیند مجھکو آئی

من و تو اُٹھے جہان سے یہان کہان ہم
جو دوئی کے تھے لوازم سو رہائی اُسنے پائی

یہان مین رہا ہون جب تک سخن نیاز بولون
سنوگے زبان سے سے وہی جو کہیگا نائی

ستارے نہین یہ شب تار کے
شرارے ہین آہِ شرربار کے

مبارک رہے تجھکو واعظ بہشت
میان ہم تو طالب ہین دیدار کے

جو دیکھے تجھے اے مرے رشک گل
نہ پھٹکے کبھی گرد گلزار کے

صفائی تری سلک دندان کی دیکھ
ہوئے غرق دریا گہربار کے

عجب کیا جو تشریف لاؤ ادھر
عیادت کو آتے ہین بیمار کے

کہان فصل گل ہے کہان وہ بہار
چلو ملکے رو دین گلے خار کے

غزل اور ایسی ہی کہیو نیاز
کہ مشتاق ہین ترے اشعار کے

چھٹا ہاتھ سے چشم خونخوار کے
لیا زلف نے دام مین مار کے

یہ جلوے ہین سب جلوہ یار کے
[illegible]

[illegible]

کہانتک کہون لطف و احسان عشق | کہ جیون جیون گھٹا مین بڑھایا مجھے
یہانتک ‌ئے یا مجھکو حسن و عروج | کہ بندے سے مولا بنایا مجھے
مین قربان ہون تیری نظرون کے یار | ملاقی ہی آنکھین گما یا مجھے
کہان مین کدھر بیخودی کا مقام | وہان سے یہان تو ہی لایا مجھے

نیاز اب یہی ہے دعائے طلب
رکھ اپنا ہی بندہ خدایا مجھے

یہ جو ہے کون و مکان یار وہی ہے سب لاشے | جسکو کہتے ہو جہان یار وہ یہ ہے سب لاشے
گرچہ بے نام و نشان کا ہی یہ سب نام و نشان | پر یہ نام اور نشان یار وہ یہ ہے سب لاشے
نہ تصور مین حق آوے نہ بیان کر سکے عقل | چہ تصور چہ بیان یار وہ یہ ہے سب لاشے
سو جھا ہو وہی جو کچھ کہ تصور بندہ جا سکے | حق جسے کہتے وہان یار وہ یہ ہے سب لاشے
ما عرفناک کہین صاحب لولاک جہان | بس ہان وہم و گمان یار وہ یہ ہے سب لاشے

نہ تو کچھ بول نہ دیکھ نہ سنو مثل نیاز
دیدہ و گوش و زبان یار وہ یہ ہے سب لاشے

روٹھا ہوا وہ پیارا اگر اپنے سے من جاوے | بگڑا ہوا کھیل اپنا اک آن ہین بن جاوے
یہ سوز دون مجکو کچھ پھوکے ہی ڈالے ہے | آجائی گلے لگ جا تو جی کی جلن جاوے

حاضر ہے بندگی میں ہماری تمام خلق
از عرش تا بفرش سب اپنا غلام ہے

رکھتا ہے ہم سے ہر کوئی راز و نیاز شیخ
پر کچھ نیازؔ اپنا مدار الہام ہے

دیگر

سرزمین چشت کی آب ہوا کچھ اور ہے
دین و دنیا سے نرالا اور ہی کچھ طور ہے

پھر رہے ہیں ہر گلی کوچہ میں از خود رفتگاں
عشق کی واں سلطنت ہے بیخودی کا دور ہے

کوئی سبحانی کہے کوئی انا الحق بلبلائے
بل بے تیرا بلبلانا یہ مقام غور ہے

کوئی مشغول نیستی میں نیست اور نابود ہے
کوئی نظارہ میں حق کے اک تماشا طور ہے

ہے حضور حق تعالیٰ انکی گاہے بود و باش
دیکھنے میں خلق کے گو دہلی و لاہور ہے

خندہ گریہ ہم ہمدم ہیں ان یاروں کے بیچ
جو کوئی روتا ہے پھر ہنستا وہیں فی الفور ہے

جب کہ دکھ سکھ ہوا یکساں اور بیقراری ہو قرار
پھر تو مہر و لطف سے خوشتر جفا و جور ہے

کیا ہی تیزی اور تندی رکھتی ہے انکی نگاہ
جا پڑے جس پر نظر بس تا وہیں وہ کھور ہے

وہ جو اک عرصہ میں ہوتا ہے میسر اور جا
یاوری سے عشق کی حاصل یہاں فی الفور ہے

وہ تو الماس نگیں ہیں یا کہیں در ثمین
کانچ کی تو پت ہے یا ریزہ بلور ہے

یہ تو سب سچ ہے مگر ان میں سے گنا آپ کو
ہرزہ گوئی نیازؔ اور لاف ناخوش طور ہے

بہار چند روزہ پر دل اپنا شاد کیوں کیجے
ہوائے حسن پر دل کو عبث برباد کیوں کیجے

تمام شد غزلیات
آغاز مثنوی وغیرہ
دیوان نیاز اردو

خاتمۃ الطبع

ہزاران ہزار نیاز بحضرت خداوند بے نیاز و کارساز کہ
کلام عرفان طراز یعنی ہر دو دیوان فارسی و اردو جناب
شاہ نیاز احمد صاحب نیاز رحمۃ اللہ تعالے
در مطبع منشی نولکشور واقع لکھنؤ محلہ حضرتگنج
بسرپرستی عالی وقار والا تبار
جناب منشی رام کمار صاحب بہارگو مالک مطبع دام اقبالہ
بار دہم بماہ فروری سنہ ۱۹۳۶ع طبع گردید و از حقیقت پیرایۂ مجاز پوشید

خاتمۃ الطبع ہر دو دیوان نیاز

کلام مقبول عام ہے۔ عہ ۱/۲ ار
انتخاب دیوان صائب۔ کلیات سے سب
رطب و یابس نکالکر یہ بے نظیر انتخاب کیا گیا ہے
ہر ایک شعر قابل داد ہے۔ ۶۰ ر
کلیات حزین۔ از شیخ محمد علی حزین اصفہانی
کلیات اقسام کلام سے آراستہ ہے نہایت
پاکیزہ اور بلند کلام ہے۔ عہ ۱/۲ ار
دیوان حضرت خواجہ قطب الدین بختیار کاکی رح
اس دیوان مین نہ صرف رموز تصوف کو خوبی سے
ادا کیا گیا ہے بلکہ نازک خیالی بھی اس مین بہت
زیادہ ہے۔ ۱۰ ار
کلیات حضرت شمس تبریز رح۔ جو کوئی حضرت شمس
تبریز رح کے باخدا ہونے اور اولیاء کرام کے زمرہ
سے ہونے کا قائل ہے وہ سمجھ سکتا ہے کہ انکے
ایک ایک شعر سے دریاے وحدت کی موجین
کس طرح نظر آتی ہونگی اور ہر ایک صفحہ مین
کس قدر تصوف کے پھول مہک رہے ہونگے
اسکے دیکھنے سے یہ بھی ماننا پڑتا ہے کہ حضرت
موصوف اپنے وقت کے نہ صرف ایک کامل
درویش تھے بلکہ ایک زبردست شاعر تھے کیونکہ
انکے کلیات مین کوئی بحر ایسی نہین ہے جو
موجود نہ ہو۔ سے ر
دیوان مخفی۔ یہ دیوان اس مرتبہ متعدد قلمی
نسخون سے مقابلہ کراکے چھاپا گیا ہے۔ ۱۰ ار
دیوان عنصری۔ یہ دیوان عرصہ سے نایاب
تھا مطبع ہذا نے بہ کوشش بلیغ نہایت صحیح اور
خوشخط پھر طبع کرایا ہے۔ یہ بی۔ اے۔ کورس
مین داخل رہا ہے۔ ۱۴ ار
قصائد ظہیر فاریابی۔ نہایت بلیغ قصیدے ۹ ر
دیوان ظہیر فاریابی۔ یہ وہی دیوان ہے جسکی
نسبت استادون کا یہ مقولہ ہے ع دیوان
ظہیر فاریابی + در مکہ بدزد گر بیابی ۵۰ ر
طیبات مذاقیہ سعدی رح سعدی کے مذاقیہ
کلام پر نظر ڈالنے سے معلوم ہوتا ہے کہ سعدی
نصائح کے سوا مزاح اور مذاقیہ رنگ مین بھی
پیغمبر سخن ہین۔ یہ حصہ ان کے کلیات سے
علیحدہ کر دیا گیا ہے۔ ۱۱ ر
دیوان حضرت احمد جام زندہ پیل۔ ہر ایک
مصرعہ سے عارفانہ رنگ جھلک رہا ہے۔ ۱۰ ر
دیوان حضرت خواجہ معین الدین چشتی اجمیری رح
آپ کے کلام مین درد اسقدر ہے کہ پڑھنے والے
کے دل پر بڑا اثر پڑتا ہے۔ ۲۰ ر
دیوان حضرت غوث الاعظم رح۔ ہر غزل اور
ہر شعر بادۂ تصوف سے لبریز ہے۔ ۲۰ ر
رباعیات حضرت عمر خیام۔ زمانہ مانے
ہوے ہے کہ رباعیات مین کوئی عمر خیام کے

برابر اُستاد شاعر نہین ہوا - ہر ایک رباعی نصیحت و عبرت کا ایک بیش بہا موتی ہے سفید کاغذ - ۵ر

دیوان ناصر علی - سرہندی ناصر علی - اپنے رنگ مین معانی آفرینی کا اُستاد بےمثل ہے - ۴ر

دیوان ہلالی - بعض بعض جگہ درس مین داخل ہے نہایت پاکیزہ اور بلند کلام ہے - ۶ر

گلشن تعشق منشی مظفر علی صاحب اسیر لکھنوی کا فارسی کلام جو بالکل اہل زبان سے ملتا جلتا ہے - ۹ر

دیوان نویدی - اکثر دیسی مکتبون مین بچون کو پڑھایا جاتا ہے - ۰ر

دیوان رسوا - مصنفہ مُلا احمد حسین صاحب رسوا - ۱ر

دیوان امیر - از سید امیر الدین صاحب متخلص بہ امیر - ۰ر

قصائد عرفی محشی نہایت مشہور و معروف قصائد مین چونکہ عرفی کے قصائد نہایت نازک مین جو اسطے ان پر حاشیے چڑھا کر عام فہم بنا دیا گیا ہے - ۸ر

شرح قصائد بدر چاچ مسمی بہ کاشف الاسرار از مولانا غیاث الدین رامپوری - عہ

قصائد مدحیہ نظام حضرت رسالتمآب صلے اللہ علیہ وسلم کی شان مین یہ تمام قصائد

لکھے گئے ہین مصنفۂ نواب مردان علی خان رعنا - عہ

کلیات جامی - موزون تقطیع پر نہایت اہتمام سے چھاپا گیا ہے - ۱۲ر

قصص نظم یعنی مثنویات درسی (فارسی)

مثنوی خسرو گل مسمی بہ خسرو نامہ از تصانیف شیخ فرید الدین عطار رحمہ اللہ مطبوعۂ مطبع ہذا

مثنوی مخزن الاسرار خواجہ نظامی - نہایت مشہور و معروف ہے منجملہ خمسہ نظامی - ۸ر

مثنوی لیلیٰ مجنون نظامی - یعنی افسانۂ قیس عامری منجملہ خمسۂ نظامی - ۴ر

مثنوی خسرو شیرین - از خواجہ نظامی - ۷ر

مثنوی ہفت پیکر نظامی - مولانا نظامی کی یہ مثنوی بھی خمسہ مین شامل ہے اور نہایت دلچسپ اور مشہور ہے - ۵ر

سکندر نامہ بری محشی جلی قلم مع فرہنگ کاغذ سفید گندہ ولایتی - عہ ۱۲

ایضاً متوسط قلم محشی برآب بالا کاغذ دو قسم ۱۵ ار خفی قلم کاغذ حنائی - ۱۲ر

مثنوی عطار بہت مشہور ایک صوفیانہ نظم ہے

الـ